

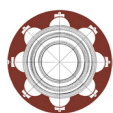
Vollsjö kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

HENRIK NILSSON 2019-07-03

LASERNA
RESTAURERING

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Vollsjö kyrka

Vollsjö församling, Vemmenhögs, Ljunits, Herrestads, Färs och Österlens kontrakt, Lunds stift, Vollsjö socken, Vollsjö 61:1, Vollsjö 70:1, Sjöbo kommun, Skåne län, Skåne.

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Vollsjö kyrka ligger en dryg mil nordväst om Sjöbo i ett öppet odlingslandskap med inslag av skogsdungar, invid den slingrande Vollsjöån. Kyrkbyn, som idag går under benämningen Vollsjö by, var innan 1800-talets skiften en stor by med ett 30-tal gårdar och gatehus. Endast ett fåtal av dessa låg emellertid kvar efter skiftet och på de gamla gårdstomterna finns idag villabebyggelse som till stor del uppfördes under 1920- och -30-talen. Norr om kyrkan och den samlade bebyggelsen utmed den gamla bygatan ligger Vollsjögården, som var en av de 18 huvudgårdar danska kronan fick avstå till Sverige som lösen för Bornholm vid freden i Köpenhamn 1660. Idag utgörs huvudbyggnaden av ett putsat tvåvåningshus i sten, men på platsen ska det enligt traditionen tidigare ha legat en kungaborg.

Flygbild över Vollsjö by 2014, tagen från väster. Foto: Pär-Martin Hedberg.

När järnvägen mellan Ystad och Eslöv anlades på 1860-talet växte ett stationssamhälle fram norr om den gamla kyrkbyn. Bebyggelsen etablerades först kring torget och Storgatan på Vollsjögårdens gamla mark, av vilken en hel del byggnader ännu står kvar. Samhället har sedan expanderat under 1900-talet med en- och flerfamiljshus, ofta uppförda i tegel. Författaren Fritiof Nilsson Piraten föddes och växte upp i Vollsjö där hans far var stins. I flera av hans verk beskrivs den äldre stationsmiljön, där stationshuset som var hans barndomshem efter långa stridigheter revs under sent 1900-tal, men där pumphus med vattentorn, järnvägsbro samt banvaktarstuga ännu är bevarade.

Kyrkobyggnaden

Vollsjö kyrka uppfördes i slutet av 1100-talet eller under tidigt 1200-tal som en romansk stenkyrka med långhus, lägre och smalare kor samt troligen även en halvrund absid i öster. Eventuellt tillkom ett västtorn redan på 1200-talet. Senare under medeltiden, troligen på 1400-talet, valvslogs kyrkorummet och ett vapenhus tillkom framför sydportalen.

Vid en ombyggnad på 1860-talet får kyrkan sin nuvarande gestaltning då kor, absid, torn och vapenhus rivs till förmån för ett nytt östparti med korsarmar och större absid samt nytt västtorn efter ritningar av arkitekt Johan Fredrik Åbom vid överintendentsämbetet. Även dagens spetsbågiga fönsteröppningar med gjutjärnsbågar tillkommer vid detta tillfälle. Åbom, som var en mycket produktiv arkitekt, ritade främst offentliga byggnader som banker, fängelser, sjukhus. En annan gren var restaurang- och nöjeslokaler, av vilka några av de mest kända är Berns salonger och Södra Teatern i Stockholm.

1886 installeras en ny orgel och under 1890-talet sker en restaurering i nygotisk anda, då väggar och valv förses med kvader- och schablonmålningar, orgelläktaren, orgelfasaden och absidskranket byggs om, ny öppen bänkinredning tillkommer och golvet beläggs med svarta och vita viktoriaplattor.

De dekormålade väggarna och valven kalkas vita 1927 och samma år läggs enkupigt rött lertegel på kyrkans tak. Två år senare byggs predikstolen om och förses med målningar av konstnären Per Siegård. 1936 installeras vattenburen värmeanläggning för vilken en källare grävs ut vid södra korsarmens västra sida. 1940 sätts ett förgyllt italienskt sakramentskåp från 1600-talet upp som altarprydnad och ett nytt skrank mot den bakomliggande absiden tillkommer efter ritningar av domkyrkoarkitekt Eiler Græbe. Samtidigt förses predikstolen med nya målningar av konstnären Per Siegård. 1943 monteras elektriska lampetter i trä på väggarna.

1964 installeras en ny orgel i norra korsarmen och konserveringsarbeten utförs bland annat på sakramentskåpet och bänkinredningen. Under större delen av 1970-talet och in på 80-talet pågår förändringsarbeten i kyrkan under ledning av domkyrkoarkitekt Carl-Axel Acking. 1974 tillkommer ny altartavla av Karl-Einar Andersson och sakramentskåpet placeras istället i absiden. Året därpå återfår kyrkan det medeltida

Kyrkorummet fotograferat ca 1928, efter att 1890-talets kvadermålade väggar och valv vitkalkats och innan predikstolen byggs om 1929. Absiden fungerade vid denna tid som sakristia och avskiljdes från kyrkorummet av ett skrank. Bild från Kulturmiljöbild, fotograf okänd.

krucifix som 1908 hade deponerats på Historiska museet i Lund, vilket hängs upp i korsmitten. Under orgelläktaren tillskapas utrymmen för kapprum, wc och städskrubb. Ny läktartrappa tillkommer liksom förvaringsmöbler på läktaren. Acking tar även fram ett nytt färgsättningsförslag för kyrkans fasta inredning i trä med utgång från den modernistiska altartavlan, vilket genomförs 1982, då även nytt altare tillkommer.

1988–89 genomförs byggnadsarkeologiska undersökningar av murverken i samband med utvändiga putsarbeten. 1990 konserveras sakramentskåpet av förgyllare Bengt Kjellgren och konservator Magnus Wihlborg. 2001 ansöker församlingen om att åter placera sakramentskåpet på altaret, vilket avslås av Länsstyrelsen men efter överklagan till länsrätten godkänns. Altartavlan från 1970-talet placeras därmed på orgelläktaren. 2002 sker omfattande utvändiga underhållsarbeten av fasader, tak och fönster, bland annat avtäcks absiden med ny plåt.

Exteriör

Kyrkans planform utgörs av långhus, korsarmar i söder och norr, halvrund absid i öster samt fullbrett torn i väster. Grundläggningen utgörs sannolikt av traditionell kallmur av gråsten. Tornet från 1860-talet är sannolikt uppfört på det medeltida tornets grundläggning. Sockeln är svagt utskjutande och svartmålad på samtliga byggnadsdelar men fasas till följd av marknivån ut på tornets norr- och sydfasader och synlig sockel saknas helt på dess västfasad. De medeltida murverken i långhuset är utförda av tuktad natursten i skalmursteknik med omfattningar och listverk i tegel. Även de på 1860-talet tillkomna byggnadsdelarna har naturstensmurar med inslag av tegelmurverk. Sannolikt har byggnadsmaterial från de rivna medeltida delarna återanvänts. De spritputsade fasaderna med slätputsade omfattningar och listverk är

avfärgade i vitt. Putstypen varierar från ren kalkputs till kalkcement och cementputs. Runt hela kyrkan löper en profilerad takfotsgesims som på tornet utgör gördelgesims mellan de två nedre våningarna. Korets hjälmatak är avtäckt med förzinkad stålplåt i skivtäckning med parallella tvärfalsar medan övriga byggnadsdelars sadeltak är belagda med rött enkupigt lertegel.

Kyrkans huvudentré i väster utgörs av spetsbågig perspektivportal med en rakt avslutad pardörr i lackad ek. Dörrbladen är av ramverkstyp med tre fyllningar vardera. Även det övre spetsbågigt avslutade fasta ekpartiet är utformat som ramverk med fyllningar, här med spetsbågig form. Entrén nås via två låga trappsteg i granit. Tornets bottenvåning har i söder och norr vardera ett högre och gråmålat spetsbågigt fönster i gjutjärn. Den krysställda spröjsningen indelas i två lansettbågar och överst en davidstjärna. De slätputsade omfattningarna har två språng. Tornets övre våningar ovan gördelgesimsen är något indragna jämfört med den fullbreda bottenvåningen. Tornvåningen har en utskjutande putsad sockel som i samtliga väderstreck utom öster bryts upp av ett mindre lansettfönster i gjutjärn, medan klockvåningen har två svagt spetsbågiga ljudöppningar i vardera fasad som i väster och öster är placerade i indragna spetsbågiga partier med en central rund blindering i två språng. De djupt sittande ljudluckorna är utförda av stående gråmålad panel. Samtliga fasader pryds av liljeformade svartmålade ankarjärn och de branta gavelröstena åt väster och öster har vardera ett rundfönster av gråmålat järn med slätputsade omfattningar i tre språng.

Kyrkan fotograferad från nordöst med den halvrunda absiden och norra korsarmen.

Vid takfoten markeras hörnen av låga och kraftiga tureller och gavelröstena avslutas vid nocken med uppmurade partier som i väster kröns av ett gjutjärnskors.

Långhuset har två fönster i söder och två i norr medan korsarmarna har ett i vardera öst- och västfasader, alla lika de i tornets bottenvåning. Södra korsarmens sydfasad har tre lansettfönster av gråmålat gjutjärn med korsställd spröjsning av vilka det i mitten är högre. I gavelröstet återfinns ett rundfönster i gjutjärn med omfattning i två språng. Norra korsarmens norrfasad har liknande gestaltning men under det mittersta fönstret återfinns en rakt avslutad ramverksdörr med tre fyllningar i lackad ek. Mellan dörren och fönstret sitter en metallskylt med texten "UPPBYGD PÅ SÅTERIEGARNES BEKOSTNAD ÅR 1862". Den halvrunda absiden har lansettbågiga fönster lika de i korsarmarnas gavlar i sydväst respektive nordöst. Rakt i öster finns en prästingång i form av en spetsbågig portal i tre språng med ett rakt avlutat dörrblad klätt med smal stående lackad ekpanel. Överljuset i gjutjärn har krysställd spröjsning likt fönstren.

Interiör

Genom kyrkans huvudentré i väster nås ett mindre vapenhus som har samma bredd som kyrkporten. Golvet är belagt kalkstensplattor och det brädade innertaket som utgörs av orgelläktarens golv är vitmålat. Mot norr och söder finns inbyggnader av vitlaserad fasspontad panel mellan läktarens brunmålade stolpkonstruktion. Här inryms bland annat wc. Kyrkportens insida med kraftiga gångjärn har samma utförande som utsidan. Till kyrkorummet leder en pardörr med blyinfattade glas. Dörren har samma färgsättning som stora delar av kyrkans övriga fasta inredning i trä, i ljust bruten bränd terra. Innanför dörren befinner man sig ännu i tornets bottenvåning under orgelläktaren. Här finns ytterligare inbyggnader för kapprum, läktartrappa och sakristia samt utrymmen som är öppna mot långhuset med skåp och hyllor för förvaring av psalmböcker m.m. Orgelläktaren, som upptar hela tornets bottenvåning, vilar på stolpar med avfasade hörn. Barriären utgörs av en spetsbågig arkad med svarvade pilastrar och enkelt profilerad överliggare. Färgsättningen går i ljust bruten bränd terra med detaljer i förgyllning.

Långhuset avskiljs från tornet genom en stor spetsbågig valvöppning. Mittgången är belagd med viktoria-plattor i svart och vitt medan de öppna bänkkvarteren står på upphöjda och lackade trägolv. Samma golvmaterial återfinns i södra korsarmen medan den norra, som saknar fast bänkinredning och istället upptas av den år 1964 tillkomna orgeln, har gråmålat brädgolv. Korsmitten golv är belagt med kvadratiska plattor av mörkgrå kalksten medan absidens ett steg högre gjutna golv innanför en fris av grå kalkstenskvadrar, är belagt med en blågrå nålfiltsmatta. Väggar och valv är slätputsade och enligt kyrkans underhållsplan vitmålade med limfärg på en tidigare målning med oljefärg. Långhuset upptar två valvtravéer medan de respektive korsarmarna och korsmitten upptas av vardera ett valv. Samtliga valv utgörs av ribbvalv som vilar på profilerade knippepilastrar. Sköld- och gördelbågar är spetsbågiga. Absiden, som har plant och slätputsat innertak, avskiljs från korsmitten av en mycket svagt spetsbågig valvöppning. Gjutjärnsfönstrens insidor är målade i grafitgrått likt utsidorna. Innerbågar saknas.

Långhuset fotograferat mot absiden i öster. I korsmitten hänger triumfskrucifixet från 1400-talet.

Kyrkvinden nås via en mindre lucka från tornvåningen, som återfinns en våning över orgelläktaren. Samtliga valv är oisolerade. Takstolskonstruktionen i furu med inslag av äldre återanvänt ekvirke härrör från ombyggnaden på 1860-talet.

Inredning och inventarier

Altaret som är placerat i absiden tillkom 1982 och utgörs av ett blockaltare i trä uppbyggt av ramverk med fyllningar. Färgsättningen går i bränd umbra/ljust lila med profiler i orange. Fyllningarna har tidigare varit förgyllda men var vid inventeringstillfället trärena.

Sakramentskåpet som fungerar som altaruppsats är ett italienskt barockarbete från 1600-talet som 1939 skänktes till kyrkan av Gustav Nilsson, Vollsjö. Det hade tidigare stått i en kyrka i Venedig. Skåpet är utfört i trä med riklig skuren dekor i form av bland annat voluter, bladornamentik och druvklasar och är i sin helhet förgyllt. Ovanför den korsförsedda dörren finns ett motiv i relief av en man som knäböjer framför ett kors och ett kranium. Det svängda överstycket pryds av två änglahuvuden och skåpet kröns av en skulpterad madonnan med barnet. Konserveringar har skett 1964 och 1990, vid det senare tillfället av förgyllare Bengt Kjellgren och konservator Magnus Wihlborg. Åsikterna kring skåpet har genom åren varit många och starka. Redan vid tillkomsten i kyrkan höjdes kritiska röster mot att placera ett katolskt sakramentskåp på altaret i en

protestantiskt kyrka. 1975 ersattes skåpet av en altartavla av konstnären Karl-Einar Andersson och placerades istället mot altarets baksida med fronten åt öster. 2001 ansökte församlingen om att åter placera sakramentskåpet på altaret, men fick avslag av länsstyrelsen som i sitt beslut menade att skåpet inte hade någon längre historisk förankring i kyrkan samt att den fasta inredningens färgsättning var samkomponerad med Anderssons altartavla. Församlingen överklagade till länsrätten där de fick rätt 2002 och Anderssons altartavla, framställande Kristi uppståndelse, är sedan dess placerad på orgelläktaren.

Den rundade *altarringen* som skjuter ut i korsmitten är uppbyggd av svarvade balusterdockor. Den enkelt profilerade överliggaren och knäfallet är klädda med orange textil. Färgsättningen går i två nyanser av bränd terra/lila med förgyllda detaljer.

Predikstolen uppges i kyrkans underhållsplan ha byggts om 1929. Frånsett att korgens målningar då utfördes av konstnären Per Siegård framgår det inte på vilket sätt den ska ha byggts om. Dess ålder och upphovsman är också okända. På ett äldre fotografi av dålig kvalitet tycks hörnen markeras med pilastrar. Möjligen medförde ombyggnaden 1929 en förenkling av formspråket där dekorativa detaljer avlägsnades. Predikstolen har idag en korg med tre synliga sidor och svängt understycke som vilar på en smal hexagonal fot. Den profilerade överliggaren har förgylld text. Siegård's modernistiskt och bysantinskt inspirerade målningar framställer bibliska motiv i ljusa färger på förgylld botten. Färgsättningen går i bränd terra/lila med detaljer i rött och svart. Understycket och foten är marmorerade.

Sakramentskåpet är ett italiensk barockarbete från 1600-talet.

Den romanska dopfunten utgör kyrkans äldsta inventarium.

Den romanska dopfunten i sandsten är målad i grå marmorering och tillhör Bollerupsgruppen. Den runda cuppens överdel är odekorerad medan den undre delen pryds av godronnering under en rundstav. Foten med hörntappar är utformad som en attisk bas och vilar på en kvadratisk sockel. Ett tidigare uttömningshål är idag igensatt.

Den öppna *bänkinredningen* i nygotisk stil tillkom på 1890-talet och är sedan 1982 målad i ljus bruten bränd terra. Gavlarna är marmorerade och pryds av spetsbågiga blindingar målade i orange. Ryggstöden utgörs av ramverk med liggande fyllningar. Bänkarna har fotstöd och psalmbokshållare och på sittbänkarna ligger dynor klädda med orange textil. På orgelläktaren finns några bänkar av samma typ samt bänkar av parkbänkstyp med sidostycken i gjutjärn, båda täckmålade i en bruten vit kulör. Utmed norra korsarmens väggar kring orgeln finns tre långa bänkar i obehandlad furu. Bänkarna är troligen samtida med orgelns tillkomst 1964. Gavlarnas formspråk är inspirerat av de nygotiska bänkarna.

Kyrkorgeln som är placerad i norra korsarmen tillverkades 1964 av Hammarbergs orgelbyggeri i Göteborg och har 16 stämmor fördelade på två manualer och pedal. Den femdelade fasaden i grålaserad furu med röda detaljer har ett rakt och enkelt modernistiskt formspråk, synliga pipor samt skuren stilistisk bladdekor. Den nedre delen kring spelbordet är klätt i mahogny. På orgelläktaren finns den tidigare orgeln av Åkerman & Lund bevarad. Dess ålder varierar i källorna men troligen tillkom den 1886 medan den nygotiska fasaden adderades eller byggdes om i nuvarande utförande 1898. På tornväningen förvaras pipor och andra delar tillhörande denna orgel. Enligt vissa uppgifter ska äldre pipor även ha återanvänts i Hammarbergorgeln.

Kyrkan har två *kyrkklockor* i malm. På storklockan från 1634 syns ett vapen med tre stående lejon, bladornamentik samt ett textband på tyska: ”AUS DEM FERNER BIN ICH GEGLOSEN FELIX FUCHS HAT MICH GOGESE ANNO 1634”. Lillklockan från 1500-talet har dekor i form av ett Kristusmonogram krönt med en stiliserad duva samt ett kors och är enligt inskriptionen ”ANDREAS FECIT HAC CAPMAN” tillverkad av en Andreas.

Bland kyrkans övriga inventarier av kulturhistoriskt intresse bör särskilt nämnas ett större bemålat triumfkrucifix från 1400-talet som hänger i korsmitten, en järnbeslagen offerstock från 1700-talet placerad i vapenhuset samt en gravhäll över Anne Brahe, maka till den landsförvisade och 1529 avrättade Niels Nielsen Brahe på Vanås norr om Kristianstad. Gravhällen står uppställd mot norra tornväggen under orgelläktaren. I valvöppningen mellan torn och långhus hänger två delar av en tidigare altarpupp, möjligen från 1500-talet, med målningar framställande nattvardens instiftande samt en man på väg till templet. Kyrkan har dessutom ytterligare ett äldre krucifix i bemålat trä, möjligen medeltida.

Kyrkogård

Vollsjö kyrkogård präglas av fyra huvudsakliga utbyggnadsetapper. Vollsjöån som rinner strax öster om kyrkan och den gamla bygatan i norr har utgjort naturliga hinder

för utvidgning, vilket resulterat i en oregelbundet utformad kyrkogård med gravkvarter och gångsystem i olika riktningar. De äldsta delarna av kyrkogården återfinns närmast kyrkan och då främst väster och norr om kyrkan, som är placerad nära den östra gränsen. En geometrisk karta från 1732 visar en liten femkantig kyrkogård, vars utsträckning sannolikt kan överensstämma med den medeltida utbredningen. Medeltida kyrkogårdar var i regel gräsbevuxna med ängskaraktär, där gravplatserna markerades av gravkullar och möjligen enkla träkors. Endast i särskilda fall förekom hållar av sten.

Vid laga skifte regleras kyrkogården till fyrkantig form, men är fortsatt tämligen liten. 1885 sker den första kända utvidgningen då en yta på ca 600 kvm adderas utmed västra sidan. Under 1900-talets första decennier sker ytterligare utvidgningar i norr och väster som färdigställs under 1930-talet. I väster tillkommer då en ny entré med parkering och 1936 uppförs ett bårhus på den västra delen av kyrkogården. 1964 anläggs en urngravlund ritad av hortonom Stellan Larsson utmed norra gränsen. 1970 upprättas ett förslag till en omfattande utvidgning i söder av landskapsarkitekten Per Friberg och kyrkogården får efter genomförandet dagens utbredning.

Kyrkogården omgärdas av en ofullständig trädkrans av lindar av varierande ålder samt en bogårdsmur av natursten, delvis i bruk med tegel- eller betongavtäckning, delvis som kallmurad stödmur. I gränsen mot villatradgårdarna i nordväst växer buskar som

Vollsjo kyrkogårds äldsta delar närmast kyrkan präglas av högresta gravstenar i granit och diabas från decennierna kring sekelskiftet 1900.

oxbär och berberis. De äldsta delarna av kyrkogården direkt norr och väster om kyrkan domineras av högresta gravstenar i granit och diabas från decennierna kring sekelskiftet 1900. Gravplatserna är förutom en mindre gräsad yta belagda med randkrattad singel och omgärdas av lågt klippta häckar eller mer sällan av stenramar och järnstaket. Växtligheten utgörs liksom på resten av kyrkogården främst av städsegröna buskar, formklippta eller fritt växande. Söder om långhuset finns ett mindre antal äldre kalkstenshällar, troligen från 1800-talets första hälft, placerade rakt i gräset. Återgångna gravstenar finns även samlade sydost om kyrkan invid en redskapsbod samt vid kyrkogårdens sydvästra gräns.

På nordvästra delen av kyrkogården är gravstenarna lägre, typiska för tiden från 1930-talet och framåt, och gravplatserna är ordnade mot rygghäckar med inramningar av stenramar eller lågt klippta häckar. I gräset utmed norra gränsen återfinns de yngsta gravstenarna och i anslutning till nordvästra entrén finns en meditationsplats med blomsterbädd, parkbänk och ljusbärare. På 1970-talets utvidgning i söder har gravplatser endast etablerats i väster. Söder om kyrkan återfinns minneslund och askgravplatser medan den stora gräsbevuxna ytan i övrigt fungerar som markreservat. Minneslundan inramas av tre yngre körsbärsträd placerade i en triangel och är ordnad kring en cirkulär växtbädd med en stor granitsten med plats för minnesskyltar. Askgravplatserna markeras av enhetliga mindre stenplattor i röd granit med namnskyltar i metall. På södra delen av kyrkogården finns även bronsskulpturen Livets vatten av konstnären Bianca Maria Khon Barmen.

Byggnader på kyrkogården

Det före detta bårhuset som idag fungerar som förrådsbyggnad ritades av Måns Ericsson i Svalöv 1936. Den vitputsade byggnaden är utformad likt ett medeltida långhus med lägre och smalare kor. Dörr- och fönsteröppningar är spetsbågiga och sadeltaken avtäcks med enkupigt rött lertegel. Söder om södra korsarmen finns en mer sentida redskapsbod med fasader av mörkgrå locklistpanel och papptäckt pyramidtak.

Kulturhistorisk karaktärisering för Vollsjö kyrkoanläggning

Vollsjö kyrka ligger en dryg mil nordväst om Sjöbo i ett öppet odlingslandskap med inslag av skogsdungar, invid den slingrande Vollsjöån. Kyrkbyn som idag går under benämningen Vollsjö by var innan 1800-talets skiften en relativt stor by men utgörs idag främst av villabebyggelse från 1920- och -30-talen. Norr om den samlade bebyggelsen utmed den gamla bygatan ligger Vollsjögården, som var en av de 18 huvudgårdar danska kronan fick avstå till Sverige som lösen för Bornholm vid freden i Köpenhamn 1660. Vollsjö stationssamhälle växte fram nordost om den gamla kyrkbyn när järnvägen anlades på 1860-talet. Här finns flera äldre byggnader bevarade kring torget och Storgatan, samt delar av den stationsmiljö som återkommande skildrats av den Vollsjö-födde författaren Fritiof Nilsson Piraten.

Vollsjö kyrka uppfördes i slutet av 1100-talet eller under tidigt 1200-tal som en romansk stenkyrka med långhus, lägre och smalare kor samt troligen även en halvrund absid i öster. Eventuellt tillkom ett västtorn redan på 1200-talet. Senare under medeltiden, troligen på 1400-talet, valvslogs kyrkorummet och ett vapenhus tillkom framför sydportalen.

Exteriört präglas kyrkan idag av en ombyggnad på 1860-talet efter ritningar av arkitekt Johan Fredrik Åbom, då kyrkan fick sin nuvarande gestaltning med kraftiga korsarmar, ny större absid, spetsbågiga dörr- och fönsteröppningar samt nytt västtorn i medeltidsinspirerad stil. Ombyggnaden speglar 1800-talets kraftiga befolkningsutveckling och sammanfaller med etableringen av Vollsjö stationssamhälle. Kyrkans enda ursprungliga murverk i långhuset är av arkitektur- och byggnadsteknikhistoriskt intresse och har högt bevarandevärde.

Även interiört sätter 1800-talets förändringar ett stort avtryck. De tillkomna byggnadsdelarnas valvslagningar har emellertid utformats likt långhusets medeltida ribbvalv med bärande knippepelare och knyter på så vis samman kyrkorummet. Från det sena 1800-talets restaurering bevaras nygotiska detaljer som mittgångens victoriaplattor samt bänkinredning och orgelläktare, medan de tidstypiska dekorationsmålerierna liksom i många andra kyrkor kalkades över under slutet av 1920-talet.

Mest iögonfallande är möjligen den fasta träinredningens färgsättning från tidigt 1980-tal i bränd terra och orange. Kulörerna, som plockats upp från Karl-Einar Anderssons altartavla från 1974, får snarare sägas vara ett uttryck för tidens trendkulörer än vara kulturhistoriskt förankrade hos de respektive objekten. Sakramentskåpet som fungerar som altaruppsats är ett italienskt barockarbete från 1600-talet som 1939 skänktes till kyrkan av Gustav Nilsson, Vollsjö. Det i sin helhet förgyllda skåpet är utfört i trä med riklig skuren dekor och är ett högklassigt hantverksarbete, men har samtidigt en omstridd historia i kyrkan. Redan vid tillkomsten 1939 höjdes kritiska röster mot att placera ett katolskt sakramentskåp på altaret i en protestantiskt kyrka. Efter att

ha ersatts av Anderssons altartavla ansökte församlingen 2001 om att åter placera sakramentskåpet på altaret, vilket avlogs av länsstyrelsen. Sedan ärendet prövats i länsrätten är sakramentskåpet emellertid åter placerat på altaret.

Den romanska dopfunten utgör kyrkans äldsta inventarium och har som sådant ett särskilt kontinuitetsvärde för församlingen. Här har sockenborna invigts i den kristna gemenskapen i över 800 år. Det senmedeltida triumfkrucifixet har liknande värden. Bland kyrkans övriga inventarier av kulturhistoriskt intresse bör nämnas en järnbeslagen offerstock från 1700-talet som illustrerar äldre tiders sociala förhållanden, delar av en tidigare altaruppsats, möjligen från 1500-talet, samt en gravhäll över Anne Brahe, maka till den landsförvisade och 1529 avrättade Niels Nielsen Brahe. Kyrkan har dessutom ytterligare ett äldre krucifix i bemålat trä, möjligen medeltida.

Vollsjö kyrkogård präglas av fyra huvudsakliga utbyggnadsetapper. Vollsjöån som rinner strax öster om kyrkan och den gamla bygatan i norr har utgjort naturliga hinder för utvidgning, vilket resulterat i en oregelbundet utformad kyrkogård med gravkvarter och gångsystem i olika riktningar. De äldsta delarna av kyrkogården närmast kyrkan är samtida med kyrkan och har därmed höga kontinuitets- och traditionsvärden på platsen. Här dominerar högresta gravstenar i granit och diabas från decennierna kring sekelskiftet 1900. Söder om långhuset finns ett mindre antal äldre kalkstenskällor, troligen från 1800-talets första hälft, placerade rakt i gräset. På nordvästra delen av kyrkogården är gravstenarna lägre, typiska för tiden från 1930-talet och framåt, och gravplatserna är ordnade mot rygghäckar med inramningar av stenramar eller lågt klippta häckar. I gräset utmed norra gränsen återfinns de yngsta gravstenarna och i anslutning till nordvästra entrén finns en meditationsplats med blomsterbädd, parkbänk och ljusbärare. På 1970-talets utvidgning i söder har gravplatser endast etablerats i väster. Söder om kyrkan återfinns en minneslund och askgravplatser medan den stora gräsbevuxna ytan i övrigt fungerar som markreservat. Här återfinns även bronsskulpturen Livets vatten av konstnären Bianca Maria Khon Barmen.

Att tänka på vid förvaltningen av kyrkoanläggningen

- Vollsjö kyrka präglas av två dominerande byggnadsperioder, den medeltida samt förändringarna under 1860-talet. Dess ålderdomliga karaktär bör beaktas vid alla eventuella förändringar i kyrkans exteriör, interiör eller närmiljö, med fokus på nämnda byggnadsperioder. Även små ingrepp kan påverka helhetsbilden.
- Kyrkans fasta inredning i trä har kulturhistoriska värden som kan påverkas negativt av ett ojämnt inomhusklimat. Eventuella lagningar etc ska utan undantag utföras av hantverkare med dokumenterad erfarenhet av liknande arbeten.
- Kyrkogården bör förvaltas med fokus på att bevara dess nuvarande karaktärer.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen.

Kyrkoanläggningen ligger inom registrerat fornlämningsområde Vollsjö 19:1 som avser bytomten enligt äldre lantmäterikarta och skyddas enligt 2 kap. kulturmiljölagen.

Källor och litteratur

Vollsjö kyrka, Underhållsplan (2006-12-31), Barup & Edström arkitektkontor AB, Simrishamn.

Vollsjö kyrkogård, Vård- och underhållsplan (2017), Barup & Edström arkitektkontor AB, Limhamn/Simrishamn.

Diverse arkivmaterial, antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), Stockholm.

Sjöbo kommun. Kulturnämnden. Bevarandevärda kulturmiljöer inom Sjöbo kommun: <https://www.sjobo.se/download/18.48ef7cbb166100ed03bd85/1538575254048/Bevarandevärda%20kulturmiljöer%201993.pdf>, hämtad 2019-01-21.

Riksantikvarieämbetet. Fornsök: <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html#>, hämtad 2019-06-28.

Johnsson, A., *Orgelinventering Lunds stift*, 2013-2014.

Platsbesök 2018-10-09.

Övriga uppgifter

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Henrik Nilsson, byggnadsantikvarie

Kvalitetsgranskning: Max Laserna, byggnadsantikvarie

Inventeringsdatum: 2018-10-09

Fältinventering: Max Laserna och Henrik Nilsson

Foto (där inte annat anges): Max Laserna och Henrik Nilsson

Layout: Henrik Nilsson

Färdigställd: 2019-07-03